

Kasprzyk, Damian

Kurs pamiątkarstwa regionalnego w Płocku (1936-1938)

Notatki Płockie 51/3-208, 39-43

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KURS PAMIĄTKARSTWA REGIONALNEGO W PŁOCKU (1936-1938)

W Archiwum Państwowym w Płocku, wśród Akt Miasta Płocka spoczywają dwie teczki zawierające cenne materiały dotyczące Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego prowadzonego od października 1936 do lipca 1938 roku. Choć jest to inicjatywa znana badaczom zajmującym się dziejami Płocka okresu II Rzeczypospolitej, to jednak nie doczekała się źródłowego opracowania. Artykuł ten stanowi próbę wypełnienia tej luki.

Źródła archiwalne nie są jedynymi, które pozwalają odtworzyć przebieg Kursu. Cenny jest także bogaty materiał prasowy. Kwerenda czasopism przeprowadzona przeze mnie, nie okazała się jednak bardziej odkrywczą niż ta, której dokonał Kazimierz Czarnecki¹. Przez szacunek dla ogromu pracy tego autora będę się odwoływał do jego opracowania. Jedynie w kilku przypadkach zmuszony byłem czerpać informacje z tekstów prasowych bez pośrednictwa K. Czarneckiego. Stało się to konieczne ze względu na skrót, które zastosował cytując relacje prasowe. Cenne okazały się bowiem te informacje, które K. Czarnecki – z oczywistych i zrozumiałych względów poddyktowanych przejrzystością swojego opracowania – pomiął.

Kurs Pamiątkarstwa Regionalnego był inicjatywą z pogranicza promocji kultury ludowej i edukacji artystycznej. Można ją także umieścić w nurcie starań o rozwój gospodarczy i turystyczny regionu. W zapewnienie warunków dla prawidłowego funkcjonowania Kursu zaangażowało się wiele instytucji społecznych, gospodarczych i samorządowych.

Myśl powołania w Płocku Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego powstała w Wydziale Szkolnictwa Zawodowego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Realizacją pomysłu miało się zająć Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego. Placówka powołana w Płocku miała mieć charakter „kursu wędrownego”, trwającego 1-2 lata. Od strony formalnej Kurs miał być prowadzony siłami miejscowych organizacji samorządowych lub społecznych². Kuratorium zapewniało jedynie wynagrodzenie dla instruktora. Została nią ceramiczka Wanda Szrajberówna, mająca doświadczenie w tego typu działalności³. W latach 1918-1921 współorganizowała w Płocku Wieczorne Kursy Rysunkowe, będące namiastką miejskiej szkoły rzemieślniczej. Zajęcia te prowadzone były z myślą o dorosłych, którzy mogliby dokszał-

cać się po godzinach pracy ucząc się rysunku wolnорęcznego i technicznego. W. Szrajberówna była nauczycielką rysunków w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w Płocku a następnie w prywatnej Szkole Zawodowej Żeńskiej Bolesławy Jarząbkówny. W latach 20., związana była z Towarzystwem Popierania Przemysłu Ludowego w Warszawie, jako kierowniczka działu ceramicznego. Udzielała się także w Towarzystwie Naukowym Płockim, odpowiadając m.in. za stronę dekoracyjną „Wystawy Kościuszkowskiej” zorganizowanej w 1917 r. W. Szrajberówna jako instruktorka Kursu, stała się jednocześnie jego organizatorką i kierowniczką.

Instytucją miejscową, która w myśl założeń formalnych miała patronować inicjatywie został Zarząd Miasta Płocka. Magistrat uchwałą z dnia 9 lipca 1936 roku zdecydował przeznaczyć na potrzeby placówki 1000 zł z budżetu miasta⁴. Miesiąc później Kuratorium w Warszawie oficjalnie zgodziło się na uruchomienie Kursu. Placówka administracyjnie przydzielona została do Państwowej Szkoły Przemysłowej Żeńskiej w Warszawie przy ul. Górnośląskiej 29/31. Od tej pory wszelka korespondencja w sprawach Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku miała być prowadzona pomiędzy Zarządem Miasta Płocka a wspomniana szkoła⁵.

W sierpniu 1936 roku W. Szrajberówna przedstawiła Kuratorium i Zarządowi Miasta program nauczania, założenia metodyczne i preliminarz kosztów związanych z uruchomieniem Kursu. Program nauczania obejmował 3 działy: ćwiczenia techniczne (głina i porcelanictwo), ćwiczenia artystyczne (rzeźba, rysunek, malarstwo) oraz studia regionalne. W ostatnim dziale miała się znaleźć: *Analiza i notowanie dowolnych fragmentów zabytków sztuki ludowej regionu. Zrozumienie wpływu jaki wnosi materiał, narzędzia i technika. Znalezienie własnego ustosunkowania się do tradycji ujęte nowoczesnie*⁶. Ten ostatni postulat został także uwzględniony w założeniach metodycznych kursu. Zespolecie nowoczesności z tradycją w ujęciu W. Szrajberówny, polegać miało na wykorzystaniu w nauce tematów bliskich danemu środowisku, przy jednoczesnym uszanowaniu indywidualizmu w kolorystyce, ornamentyce i ostatecznym kształtowaniu formy. Założenie to było dalekim echem postulatów W. Szrajberówny opublikowanych 6 lat wcześniej w „Ziemi”, gdzie autorka wypowiadała się kry-

tyczne na temat współczesnej sztuki ludowej regionu łowickiego. Zarzucała twórcom iż dawniejszy umiar, szczerłość i dyskrecję zamienili na ordynarną jaskrawość⁷. Ważnym punktem założeń metodycznych był cel Kursu. Placówka miała bowiem stanowić podwaliny przedsiębiorstwa dochodowego. Perspektywa taka stanowiła jedną przyczyną aktywnego zaangażowania się miasta w jej powstanie i funkcjonowanie. Władze Płocka zainteresowane były inicjatywami zmierzającymi do ożywienia gospodarki i ograniczenia bezrobocia. Drugi argument stanowiła szansa uruchomienia oryginalnej produkcji pamiątkarskiej, co z kolei wiązało się ze spodziewanym ożywieniem turystycznym. Należy pamiętać, że kilka lat wcześniej powstał Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i Związek Popierania Turystyki w Płocku. Działacze tych stowarzyszeń w roku 1936 stanowili już poważne lokalne lobby. Sam prezydent miasta Stanisław Wasiak był aktywnym propagatorem rozwoju turystyki.

Istotną kwestią warunkującą uruchomienie Kursu było pozyskanie odpowiedniego lokalu. Pomieszczenie o powierzchni ok. 50 m² uzyskano bezpłatnie od będącego w stanie likwidacji Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego przy ul. P.O.W.⁸

We wrześniu wydrukowano i rozwieszono plakaty informacyjne o wymiarach 45 x 60 cm o układzie i treści następującej⁹:

OGŁOSZENIE

Zarząd Miejski w Płocku podaje do wiadomości, że w najbliższym czasie rozpocznie się

KURS PAMIĄTKARSTWA REGIONALNEGO W PŁOCKU

Informacji udziela się przy ulicy P.O.W. nr 19 na parterze. Kandydaci i kandydatki zgłaszać się mogą od godz. 16 do 17. Program obejmuje 27 godzin tygodniowo, w godzinach rannych i popołudniowych. Opłata 5 złotych miesięcznie. Kurs prowadzi artystka ceramiczka Wanda Szrajberówna.

Vice-prezydent miasta
(-) A. WERNIK

Płock, dnia 21 września 1936 r.

Druk B-ci Detrychów w Płocku

Pierwsze dwa tygodnie października 1936 roku upłynęły na przyjmowaniu zgłoszeń. 47 osób wyraziło wówczas chęć uczestniczenia w Kursie. W kolejnych tygodniach zgłosiło się kolejnych 7. Zorganizowano dwie grupy. Od 8:00 do 12:00 odbywały się zajęcia o charakterze warsztatowym obejmującym głównie ceramikę, natomiast od 17:00 do 19:00 prowadzono studia artystyczne w zakresie rysunku, malarstwa i grafiki. Zgłaszający się pochodzili z rodzin biednych lub bardzo biednych, mieli z reguły 15-17 lat i ukończoną szkołę powszechną. Odpowiadało to wizerunkowi uczestników nakreślonego przez W. Szrajberównę w założeniach metodycznych, gdzie pisała o *prymitywnych talentach plastycznych*¹⁰.

W grudniu uruchomiono równolegle kurs wieczorowy malarstwa i rysunku prowadzony przez płockich artystów Jadwigę Betleyównę i Czesława Idźkiewicza. Była to inicjatywa towarzysząca Kursom Pamiątkarstwa Regionalnego i często opisywana wspólnie. Jednak od strony formalnej i merytorycznej zajęcia te były prowadzone niezależnie. Mimo obszernej dokumentacji archiwalnej poświęconej kursowi prowadzonemu przez W. Szrajberównę, trudno jest ustalić, kto wynagradzał pozostałych dwoje artystów. Kuratorium nie brało w tym udziału. W grę wchodziły dwie możliwości. Albo J. Betleyównę i Cz. Idźkiewicza zatrudniło miasto, albo pracowali społecznie.

Szybko okazało się, że biorący udział w Kursie zaczęli się zniechęcać. Brakowało uczestnikom wia-

ry w możliwość zarobkowania po zakończeniu zajęć. Nie bez znaczenia był także fakt, iż byli to ludzie ubodzy podejmujący dorywcze prace, a w związku z tym uczestniczący w Kursie nieregularnie. Instruktorce aby zapobiec opuszczeniu zajęć, szczególnie przez tych którzy dla niej *...przedstawiali materiał bardzo ciekawy i zdolny w swym podświadomym regionalizmie*, przekształciła Kurs, nadając mu charakter szkolno-zarobkowy. Wyjednała u władz miejskich odpowiednie fundusze, i od 1 kwietnia uczestnicy otrzymywali 50 groszy za ustalony 8-godzinny „dzień pracy”. Z czasem wprowadzono różnicowanie wynagrodzenia, które wynosiło od 50 groszy do 1,50 zł¹¹. Aby motywować uczestników, organizowano także konkursy. W grudniu 1936 rywalizowano w kategoriach: pocztówka noworoczna i szopka bożonarodzeniowa. W skład jury weszli obok W. Szrajberówny także działacze Klubu Artystycznego Płocczan Kazimierz Mayzner i Witold Poray-Kuczewski. Konkurs prac uczestników kursu odbył się także w marcu 1937 r.¹²

W prowadzonej przez W. Szrajberównę części Kursu koncentrowano się na ceramicznej rzeźbie figuralnej. Główną bolączką instruktorki był jednak brak pieca, w którym można byłoby wypalać przedmioty wykonane w glinie. W zastępstwie wykonywano projekty rzeźbiarskie w masie gipsowej polichromowanej. W pierwszych tygodniach zajęć W. Szrajberówna chciała zaproponować temat znany uczestnikom Kursu i taki, z którym ci mogliby się w jakiś sposób identyfikować. Wybór padł na figurkę Matki Boskiej Skępskiej, zwanej Królową Mazowsza. Był to motyw bardzo popularny w sakralnej rzeźbie ludowej, szczególnie terenów położonych na północ od Płocka. Sukces tego wizerunku wynikał nie tylko z pobudek religijnych, lecz tkwił także w nieskomplikowanej formie rzeźby. Będąca przedmiotem kultu precyzyjna, delikatna, gotycka figura znajdująca się w Skępskim sanktuarium, została przy okazji koronacji w 1755 roku ozdobiona srebrnym płaszczem, który niemal całkowicie zakrył drewnianą rzeźbę¹³. Wierni widzieli tylko głowę Madonny i stożkowy kształt sztywnego płaszcza spod którego wystawały złożone do modlitwy dłonie. Taki, stosunkowo łatwy do odtworzenia w drewnie wizerunek przedostał się do ludowej twórczości. Prostota i regionalny charakter wizerunku zapewne zadecydował o zastosowaniu go w pracach płockiego Kursu. Motyw ten był doskonale znany W. Szrajberównie, pochodzącej z okolic Sierpca, gdzie kult matki Boskiej Skępskiej był silnie rozwinięty. Świątkarstwo było kierunkiem dominującym wśród uczestników Kursu zaś figura mazowieckiej Madonny pozostała motywem ulubionym. Wykonywano także krzyże, postacie świętych m.in. Stanisława Kostki („mazowieckiego świętego”), Teresy, Józefa, postacie Chrystusa „frasobliwego” i ukrzyżowanego. Powstawały także rzeźby oddające kształty płockich zabytków – katedry i zamkowej wieży zegarowej. Próbowano też tworzyć formy zabawkarskie: miseczki, figurki piasków, kogutków. Ten kierunek zaznaczył się jedynie śladowo. Matka Boska Skępska była także motywem grafik powstałych w ramach kursu wieczorowego malarstwa i rysunku, choć tu pojawiło się więcej tematów świeckich.

W. Szrajberówna dostrzegając w jakim kierunku zmiernają zainteresowania i możliwości kursantów rozpoczęła poszukiwanie ewentualnych dróg zbytu powstających wyrobów. W kwietniu 1937 roku pojechała w towarzystwie Marii Bogulanki – zdolnej słuchaczki Kursu – do Częstochowy na zebranie dewocjonalistów. Zorganizowała na miejscu jednodniowy pokaz prac uczestników płockiego warsztatu i wygłosiła referat¹⁴.

Cel Kursu, jakim było zainicjowanie warsztatu dochodowego zaczął się urzeczywistniać. W maju lub czerwcu 1936 roku przyjęto zamówienie od warszawskiej firmy VERBUM, na 78 figurek. Wartość zamówienia

wynosiła 540 zł. Ponieważ czas trwania Kursu (pokrywający się z rokiem szkolnym) kończył się, a pierwsza partia zamówienia miała być zrealizowana we wrześniu władze miejskie poprosiły Kuratorium w Warszawie o zgodę na przedłużenie zajęć o miesiąc lipiec. Uzyskano decyzję pozytywną¹⁵. Zamówienie dla firmy VERBUM zostało zrealizowane przy wykorzystaniu wykonanych wcześniej form (negatywów). Ten niewątpliwym sukces sprawił, że podjęto starania o przedłużenie Kursu o następny rok, zwiększenie etatu W. Szrajberówny oraz powiększenie kadry instruktorskiej. Zarząd Miasta Płocka nawiązał kontakt z Tadeuszem Szafranem pracującym w fabryce kafla Guździńskiego na Śląsku Cieszyńskim, proponując mu kierownictwo techniczne warsztatów i nadzór nad budową pieca. Miasto zastrzegło, że wysokość wynagrodzenia ustali Kuratorium obiecując jednak dodatek z własnych środków w wysokości 50 zł miesięcznie¹⁶. Niestety decyzja Kuratorium ostudziła zapędy płocczan. Zgodzono się wprowadzić na kolejny rok zajęć, jednak etatu Szrajberównie nie zwiększono a pomysł zatrudnienia T. Szafrana odrzucono¹⁷. Dodatkowo pojawił się ponownie problem lokalu. Dotychczasowy trzeba było opuścić. Zarząd Miasta planował przeznaczyć na potrzeby Kursu pomieszczenia zajmowane przez przedszkole należące do stowarzyszenia „Rodziny Wojskowej”. Ostatecznie jednak z pomocą przyszedł Franciszek Hilczer – dyrektor gimnazjum im. S. Małachowskiego. W murach szkoły wygospodarowano kilka pomieszczeń, które przekazano W. Szrajberównie¹⁸. Działalność drugiej edycji Kursu rozpoczęła się 23 października 1937 roku, jednak już we wrześniu przygotowano dewocjonała, które sprzedano na odpuście w Skępem. Uzyskano w ten sposób ponad 83 zł. W tym samym miesiącu rozstrzygnięto także konkurs na prace-modele płockich pamiątek turystycznych. Przyznano ogółem 8 nagród pieniężnych. Fundusze pochodziły z Wydziału Turystyki Urzędu Wojewódzkiego i przekazane zostały za pośrednictwem Związku Popierania Turystyki w Płocku. W składzie powołanego przez prezydenta S. Wasiaka jury znaleźli się: Julia Kisielewska, Kazimierz Mayzner, Aleksander Dmochowski, Witold Kuczewski-Poraj, Witold Bunikiewicz, Kazimierz Gelinek, Czesław Idźkiewicz, Michał Jachnis¹⁹.

Podczas drugiego roku Kursu kontynuowały naukę w większości te same osoby, które podjęły ją rok wcześniej i wytrwały jako najwierniejsi i najzdolniejsi uczestnicy. Prawdopodobnie przybyło jedynie 9 nowych nazwisk. Nie zabiegano o chętnych tak jak przed rokiem, gdyż W. Szrajberówna zdecydowała się kontynuować szkolenie osób pozyskanych wcześniej. W dalszym ciągu zabiegano o fundusze. Oprócz płockich władz miejskich przyszła z pomocą Izba Rzemieślnicza z Włocławka przyznając subwencje

w wysokości 500 zł²⁰. Poszukiwano także możliwości zbytu wyrobów. Kursanci sprzedawali pamiątki w czerwcu 1938 roku podczas Kongresu Eucharystycznego w Płocku, zaś we wrześniu – podobnie jak rok wcześniej – wybrano się na odpust do Skępego. W tym przedsięwzięciu pomagała Komenda Męskiego Hufca Harcerskiego pożyczając plandeki przykrywające wędrowny kram²¹. Działalności Kursu na rok 1938/1939 już nie przedłużono.

Funkcjonowanie Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku miało szereg kulturotwórczych konsekwencji. W nurcie starań związanych z uruchomieniem placówki 8 października 1936 roku powołano Miejską Komisję Oświaty Pozaszkolnej, mającą zajmować się z ramienia władz miejskich organizowaniem i prowadzeniem placówek, które umożliwiłyby młodzieży i dorosłym kształcenie lub doksztalcenie się²². 17 listopada 1937 roku zawiązało się Koło Przyjaciół Warsztatu Produkcyjnego przy Kursie Pamiątkarstwa Regionalnego. Koło jako zadanie wyznaczyło sobie m.in. *gromadzenie środków na pomoc dla urządzenia warsztatu*²³. Przewodniczącą została B. Jarząbkówna.

Działalność Kursu zainspirowała członków Izby Rzemieślniczej w Płocku do działań zmierzających do zorganizowania ośrodka przeszkolenia zawodu garncarskiego. Pod koniec 1938 roku poczyniono nawet pewne konkretne ustalenia. Izba miała zająć się wybudowaniem pieca, zaś władze Płocka miały przekazać obiekt z pomieszczeniami instruktażowo-wykładowymi. Miasto wskazało lokal przy ul. Dobrzyńskiej 6. Prace nad budową pieca miały się rozpocząć wiosną 1939 roku²⁴.

Integralną częścią działań Kursu były wystawy i pokazy prac jego uczestników²⁵. Już w marcu 1937 roku pokazano kilka wyrobów w ramach VI wystawy „Sztuki Płocczan” organizowanej przez KAP. W czerwcu w tych samych salach zorganizowano wystawę, na którą składały się wyłącznie prace uczestników Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego i kursu wieczorowego prowadzonego przez J. Betleyównę i Cz. Idzikiewicza. Zaprezentowano wówczas ceramikę, grafikę, pozłótnictwo, rysunek i malarstwo. Zaproszenia na wystawę wystosowano do 133 osób prywatnych i instytucji z Płocka i okolic, oraz z Warszawy. Uro-

czystego otwarcia dokonał prezydent Płocka Stanisława Wasiak. Wrzesień 1937 stał pod znakiem dwóch wystaw. Pierwszą – jednodniową – zorganizowano w sali, w której odbywał się Kurs. Zaprezentowano prace, które przeznaczone były do sprzedaży na odpuscie w Skępem. W tym samym miesiącu odbył się dwudniowy pokaz w Państwowej Szkole Przemysłowej Żeńskiej w Warszawie. W okresie świąt Bożego Narodzenia w grudniu 1937 w oknie redakcji „Hasło Katolickie” wystawiono „szopkę” zaprojektowaną przez kursantów na kształt katedry płockiej. Wystawę zorganizowano także na zakończenie Kursu w 1938 roku. Odbyła się ona w szkole B. Jarząbkówny. Niezależnie od poziomu zainteresowania wystawami ze strony płocczan, imprezy te dawały możliwość zetknięcia się z nieprofesjonalną twórczością artystyczną inspirowaną sztuką ludową.

W działalność Kursu zaangażował się obok władz miejskich, które przekazały na jego potrzeby ogółem prawie 3000 zł, także Klub Artystyczny Płocczan, Związek Harcerstwa Polskiego, Izba Rzemieślnicza w Płocku, Związek Popierania Turystyki, szkoły płockie.

Entuzjastycznie pisywali o Kursie w prasie płockiej m.in. W. Poray-Kuczewski i jeden z aktywniejszych miejscowych regionalistów Konstanty Bolesta-Modliński. Ten ostatni nazwał nawet inicjatywę *rzadkim a niezmiernie krzepiącym ducha czynem regionalnym*²⁶.

Bilans dwuletniego kursu, to 63 uczestniczące w nim, z różnym zaangażowaniem i częstotliwością osoby, rozwinięcie funkcji integracyjnej ze względu na dominację lokalnych wątków w twórczości kursantów, wszechstronna edukacja artystyczna (uczestnicy zajęć za namową W. Szrajberówny słuchali wykładów wygłaszanych przez członków KAP)²⁷.

Nie rozwinęła się produkcja pamiątek turystycznych, na co liczyli angażujący się w przedsięwzięcie decyzyjni płocczanie. W. Szrajberówna tłumaczyła ten fakt brakiem zaplecza technicznego (pieca). Rozwinęło się natomiast pamiątkarstwo dewocjonalne, przeznaczone dla mniej wymagającej klienteli. W tej dziedzinie osiągnięto nawet pewne wymierne sukcesy. Wyroby uczestników Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego trafiły nawet do Francji²⁸.

PRZYPISY

¹ K. Czarnecki, *Płockie życie artystyczne w latach 1900-1939*, Płock 1990.

² W. Szrajberówna, *Sprawozdanie Dwuletniego Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku za okres od 1.10.1936 do 1.07.1938*, s. 1, Archiwum Państwowe w Płocku (w kolejnych przypisach APP), Akta Miasta Płocka (w kolejnych przypisach AMP), Akta Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25806, bez n-ru k. Por.: *Czym jest Kurs Pamiątkarstwa. Wywiad „Głosu Mazowieckiego” z kierowniczką Kursu p. Wandą Szrajberówną*, „Głos Mazowiecki” 1936, nr 230 z 3 X, s. 5.

³ T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i postania Państwa Polskiego*, Toruń 1932, s. 152-153, 229, H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 - 1907-1928. Notatka historyczna*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, T. I, 1929, s. 134. Por.: A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002, s. 584-585.

⁴ Wyciąg z Uchwał 65-go Posiedzenia Magistratu m. Płocka z dnia 09.07.1936 r., APP, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

⁵ Pismo Kuratorium Okręgowego Warszawskiego w War-

szawie do Zarządu Miasta Płocka z dn. 24.08.1936, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

6 Program nauczania, założenia metodyczne i preliminarz kosztów rzeczowych zestawiony przez W. Szrajberównę 26.08.1936 r., APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

7 W. Szrajberówna, *Sztuka w ujęciu regionalnym*, „Ziemia” 1930, nr 2, s. 23-26.

8 Pismo Kuratorium Okręgowego Warszawskiego w Warszawie do Zarządu Miasta Płocka z dn. 25.09.1936, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

9 Plakat ogłoszeniowy dotyczący uruchomienia Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

10 Program nauczania, założenia metodyczne i preliminarz kosztów rzeczowych zestawiony przez W. Szrajberównę 26.08.1936 r., APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

11 Sprawozdanie z działalności Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku za okres 01.12.1936 - 01.04.1937, sporządzone dla Kuratorium Okręgu Szkolnego w Warszawie dn. 10.04.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k. Por.: Pismo Zarządu Miasta Płocka do Wojewódzkiego Biura Funduszu Pracy w Warszawie z dn. 30.12.1938, APPI, AMP, Akta Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25806, bez n-ru k. K. Czarnecki, *dz. cyt.*, s. 210,211.

13 P. Śliwiński, *Sanktuarium Matki Boskiej Skępskiej*, Kalwaria Zebrzydowska 2000, s. 66.

14 W. Szrajberówna, *Sprawozdanie Dwuletniego Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku za okres od 1.10.1936 do 1.07.1938*, s. 4, APPI, AMP, Akta Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25806, bez n-ru k. W relacjach prasowych nazwisko kursantki brzmi: Bogolanka.

15 Pismo Zarządu Miejskiego w Płocku do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Warszawie z dn. 18.06.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k., Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Warszawie do Zarządu Miejskiego w Płocku z dn. 05.07.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

16 Pismo Zarządu Miejskiego w Płocku do T. Szafrana z dn. 21.07.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

17 Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Warszawie do Dyrekcji Państwowej Szkoły Przemysłowej Żeńskiej w Warszawie z dn. 27.09.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

18 Pismo W. Szrajberówny do Państwowej Szkoły Przemysłowej Żeńskiej w Warszawie z dn. 20.10.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez

n-ru k., Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Warszawie do dyrekcji Gimnazjum Państwowe im. S. Małachowskiego w Płocku z dn. 09.11.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, n-ru k.

19 Pismo Urzędu Województwa Warszawskiego z dn. 14.08.1937 do przewodniczącego Związku Propagandy Turystycznej w Płocku z decyzją o przyznaniu 100 zł. na nagrody, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k., Wykaz przyznanych nagród dla uczniów Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku z funduszu Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego Wydz. Turystyczny, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k. Por.: K. Czarnecki, *dz. cyt.*, s. 217.

20 Pismo Izby Rzemieślniczej we Włocławku do Zarządu Miejskiego w Płocku z dn. 11.12.1937, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

21 Pisma Zarządu Miejskiego w Płocku do Komendy Męskiego Hufca Harcerskiego w Płocku z dn. 06.09.1938 i 21.09.1938, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

22 Tymczasowy regulamin Miejskiej Komisji Oświaty Pozaszkolnej w Płocku przyjęty na posiedzeniu magistratu w dn. 08.10.1936, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

23 Protokół organizacyjny Koła Przyjaciół Warsztatu Produkcyjnego przy Kursie Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez sygn. k.

24 Pisma Izby Rzemieślniczej w Płocku do Zarządu Miejskiego w Płocku z dn. 03.11.1938 i 28.12.1938, APPI, AMP, O Kursach Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25779, bez n-ru k.

25 W. Szrajberówna, *Sprawozdanie Dwuletniego Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku za okres od 1.10.1936 do 1.07.1938*, s. 3, APPI, AMP, Akta Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25806, bez n-ru k., Lista doręczeń zaproszeń na Wystawę Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku, APPI, AMP, Akta Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25806, bez n-ru k. K. Czarnecki, *dz. cyt.*, s. 213-214, 215, 221-222, *Szopka Płocka*, „Życie Mazowsza”, nr 1, 1938, s. 15.

26 K. Bolesta-Modliński, *Nareszcie - czyn regionalny*, „Życie Mazowsza”, nr 11, 1937, s. 146.

27 W. Szrajberówna, *O odczytach popularnych w Teatrze Miejskim organizowanych przez płocki Klub Artystyczny*, „Głos Mazowiecki” 1937, nr 52 z 4 III, s. 1.

28 W. Szrajberówna, *Sprawozdanie Dwuletniego Kursu Pamiątkarstwa Regionalnego w Płocku za okres od 1.10.1936 do 1.07.1938*, sapał. 2, 5, APPI, AMP, Akta Kursów Pamiątkarstwa Regionalnego, sygn. 25806, bez n-ru k. Por.: *Nielada sukces regionalny*, „Życie Mazowsza” 1938, nr 1, s. 15.